

Alcohol Use among College and University Students

ADÁMKOVÁ, T., VONDRÁČKOVÁ, P., VACEK, J.

Centre for Addictology, Psychiatric Clinic, 1st Faculty of Medicine and General University Hospital, Charles University in Prague, Czech Republic

Citation: Adámková, T., Vondráčková, P., Vacek, J. (2009). Užívání alkoholu u vysokoškolských studentů. *Adiktologie*, 9(2), 96–103.

SUMMARY: *The main purpose of the article is to provide the reader with an overview of alcohol use among college and university students. Data about the prevalence of use abroad and in the Czech Republic are given in the first part of the article. A typical pattern of alcohol use among college and university students is binge drinking. Information is given to the Czech reader about the prevalence and risk factors of binge drinking and characteristics of a binge drinker. One part of the article focuses on motivational models of alcohol drinking among students. It is shown that the universal models are not sufficient in describing the students' motivational dynamics, since these do not usually include the typical aspects of students' lives, such as the social environment of students' dormitories. Information about intervention techniques put into practice abroad is given in the final part of the article.*

KEY WORDS: COLLEGE AND UNIVERSITY STUDENTS – ALCOHOL USE – BINGE DRINKING – MOTIVES FOR USING – INTERVENTION

Submitted: 18 / MARCH / 2009

Accepted: 28 / MAY / 2009

Grant support: Ministry of Education Project, No. 92377132, RPVVŠ

Address for correspondence: Tereza Adámková / adamkova@adiktologie.cz / Centre for Addictology, Psychiatric Clinic, 1st Faculty of Medicine and General University Hospital, Charles University in Prague, Ke Karlovu 11, 120 00 Prague 2, Czech Republic

Užívání alkoholu u vysokoškolských studentů

ADÁMKOVÁ, T., VONDRÁČKOVÁ, P., VACEK, J.

Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova v Praze

Citace: Adámková, T., Vondráčková, P., Vacek, J. (2009). Užívání alkoholu u vysokoškolských studentů. *Adiktologie*, 9(2), 96–103.

SOUHRN: Cílem textu je přinést přehled informací o užívání alkoholu mezi studenty vysokých škol. V úvodní části se autoři zaměřují na prevalenci užívání v zahraničí a v České republice. Typickým vzorcem užívání alkoholu je mezi studenty tzv. binge drinking, kterému je věnována další kapitola. Jsou uvedeny údaje o prevalenci binge drinking mezi studenty v zahraničí, rizikové faktory tohoto způsobu užívání, a to jak pro samotné uživatele, tak pro ostatní studenty. Jsou zde také shrnuty charakteristiky studentů užívajících alkohol tímto způsobem. Část textu je věnována tématu motivace ke konzumaci alkoholu a vychází z výzkumů zaměřených přímo na populaci studentů. Je zde poukázáno na skutečnost, že klasické motivační modely nepopisují problematiku užívání studentů dostatečně výstižně, neboť nezahrnují některá specifika jejich života, jako například sociální prostředí vysokoškolských kolejí atp.

KLÍČOVÁ SLOVA: STUDENTI VYSOKÝCH ŠKOL – UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU – BINGE DRINKING – MOTIVACE UŽÍVÁNÍ – INTERVENCE

● 1 ÚVOD

Období přechodu mezi adolescencí a dospělostí, do kterého často spadá i studium na vysoké škole, je zvláště charakteristické zkoumáním vlastní identity, experimentováním a hledáním si vlastní cesty životem (Arnett, 2005). Výzkumy prevalence užívání návykových látek ukazují, že pro toto období je typická nejvyšší prevalence užívání návykových látek a rizikového chování s tím souvisejícího (SAMHSA, 2007). Mladí dospělí v tomto věku hledají vlastní identitu, touží po

nových poznatcích, mají relativní volnost a absenci rodičovské kontroly i vlastních sociálních závazků. Obvyklá je také vyšší hladina optimismu a dostatek volného času. V tomto období je navíc zvýšená konzumace alkoholu společností tolerovaná a neukazuje na budoucí problémy s alkoholem v dospělosti (Arnett, 2005). Výzkumu užívání návykových látek v populaci studentů VŠ je v zahraničí věnována poměrně značná pozornost, především z výše uvedených důvodů.

Došlo do redakce: 18 / BŘEZEN / 2009

Přijato k tisku: 28 / KVĚTEN / 2009

Grantová podpora: Projekt MŠMT č. 92377132 RPVVŠ, program 6 „Program na podporu mladých lidí sociálně, ekonomicky i zdravotně znevýhodněných při vstupu/během studia i po absolvování“

Korespondenční adresa: Mgr. Tereza Adámková / adamkova@adiktologie.cz / Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky 1. LF a VFN, Univerzita Karlova v Praze, Ke Karlovu 11, 120 00 Praha 2

● 2 PREVALENCE UŽÍVÁNÍ MEZI STUDENTY

● 2 / 1 Zahraniční výzkumy

Autoři, kteří se zabývají užíváním alkoholu studenty, vnímají problémové užívání jako velmi alarmující z hlediska zdraví této populace. Alkohol je zde nejužívanější návykovou látkou a jeho užívání je navíc spojeno s dalšími problémy (Jones et al. 2001; Liu, 2007). Výzkumu v této oblasti se tradičně věnují odborníci z USA. Například Liu (2007) na základě výzkumu realizovaného v Texasu uvádí celoživotní prevalenci alkoholu u 84 % studentů, užití za poslední rok u 78 % studentů a užití za poslední měsíc u 66 % studentů. Wechsler (2002) uvádí prevalenci užívání alkoholu za poslední rok u zhruba 81 % studentů, epizodu binge drinking za posledních 14 dnů uvádí u 44,4 % studentů. Jones (2001) uvádí epizodu binge drinking za posledních 30 dnů u 42 % studentů ze svého souboru. (Binge drinking je pro studenty charakteristický vzorec užívání, kterému bude věnována následující kapitola.) V Evropě je míra konzumace alkoholu u studentů také vysoká, ovšem data není možné jednoznačně porovnat, neboť každá z předkládaných studií zjišťovala jiný údaj. Ve švédské studii univerzitních studentů uvedlo 51 % žen a 71 % mužů škodlivé užívání alkoholu (podle ICD-10) a 40 % žen a 56 % mužů uvedlo, že alespoň jednou v průběhu minulého týdne zažili intoxikaci (Bendtsen et al., 2006). Ve výzkumu německých studentů lékařských fakult 24 % z dotázaných uvedlo epizodu binge drinking za posledních 14 dní (Keller et al., 2007). Boland et al. (2006) realizovali víceletý průřezový průzkum užívání alkoholu u studentů lékařství. Data z této studie sebraná v průběhu několika let ukázala rostoucí prevalenci užívání alkoholu a zvyšující se množství jednotek alkoholu užitých při jedné příležitosti. Z mimoevropských studií stojí za zmínku dvě. Při průzkumu užívání alkoholu na univerzitách v Turecku 48,5 % studentů uvedlo užití alkoholu v posledním roce a 65 % studentů uvedlo, že alkohol užívají pravidelně nejméně jednou měsíčně (Karam et al., 2007). Naopak vysoké procento celoživotního užívání mezi studenty uvádí studie realizovaná v Brazílii (Stempliuk et al., 2005), kde celoživotní prevalenci udává mezi 88,5 % do 91 % studentů. Rozdíly v prevalenci v jednotlivých zemích interpretují autoři především jako projevy rozdílů v sociodemografických a kulturních souvislostech (Karam et al., 2007).

Zajímavé je, že prevalence užívání alkoholu a problémů spojených s jeho užíváním je u VŠ studentů vyšší než u stejné věkové kategorie nestudentů (Kypri, Cronin, Wright, 2005; Wechsler et al., 1995). Ze srovnávací studie mezi studenty a stejně starými nestudenty na Novém Zélandě vyplynulo, že studenti na univerzitě uváděli v průměru o 50–60 % vyšší skóre v testu AUDIT¹. Podobně na tom

1/ AUDIT (The Alcohol Use Disorders Identification Test) byl vyvinut WHO v roce 1989. Jedná se o screeningový dotazník o 10 položkách, které určují škodlivou konzumaci alkoholu, popřípadě závislost.

byli studenti z USA, kde u populace mladých lidí mezi 18 a 29 lety uvádělo pití formou binge drinking (viz níže) 24 % studentů versus 20 % mladých lidí nestudujících. Diagnóza závislosti na alkoholu se častěji vyskytovala mezi studenty (15 % versus 12 %). (Dawson et al., 2004).

● 2 / 2 Česká republika

V České republice je alkohol tou návykovou látkou, se kterou mají vysokoškolští studenti největší zkušenosti (95 a více procent) (Kachlík, 2005; Trojáčková, 2007; Kachlík, Havelková, 2008). Abstinentů je výrazná menšina – podle fakulty a pohlaví od 0 % do maximálně 15 %, s průměrem kolem 5 % (Syrovcová et al., 2001; Trojáčková, 2007), což je o něco méně než v obecné populaci, tam je ve věkové kategorii 18–24 let mezi muži 10 % abstinentů a mezi ženami 7 % (ÚZIS, 2006).

Zajímavou studii popisující prevalenci rizikové konzumace alkoholu studenty publikovali Csémy et al. (2004): mezi 904 vysokoškoláky z 5 pražských univerzit a VŠ se objevily výrazné rozdíly mezi pohlavími (rizikově se chová více studentů mužů), které se týkají všech typů sledovaného chování, jak je ukazuje *tabulka 1* (rozdíly mezi nižšími a vyššími ročníky nejsou významné). Pravidelné pití, tj. 1krát týdně nebo častěji, vykazuje více než polovina respondentů. Nadměrné dávky (pití dávky ekvivalentní 100 ml nebo více čistého alkoholu častěji než 3krát za poslední měsíc) konzumuje více než desetina souboru, u mužů je to více než pětina, zatímco u žen necelá 4 %. Opilost více než 3krát za poslední rok přiznávají dvě pětiny studentů mužů a necelá pětina studentek žen. Poslední řádek tabulky ukazuje podíl respondentů, kteří skórují ve screeningovém dotazníku CAGE² 2 a více body. Skór 2 a vyšší je interpretován jako klinicky signifikantní ukazatel problémového pití. Podle zjištěných výsledků se zdá, že mezi pražskými studenty pije problémově přibližně třetina mužů a pětina žen.

Trojáčková (2007) srovnává na vzorku 3484 posluchačů z 13 českých a moravských VŠ jednotlivé fakulty. Rizikové pití, tj. alespoň dvě nebo tři epizody opilosti v průběhu jednoho měsíce, se vyskytuje častěji na fakultách, kde je vyšší zastoupení mužů. Zatímco průměrně se vícekrát do měsíce opije 14,1 % respondentů, na Vysoké škole Škoda Auto a 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze je to kolem třetiny studentů (31,6 %, resp. 29,3 %). ÚZIS (2006) uvádí alespoň jednu opilost v životě u 78,2 % respondentů ve věku 18–24 let. Data o výskytu rizikového užívání alkoholu za celou populaci ČR v dané věkové kohortě (18–24 let) nejsou publikována.

● 3 VZOREC UŽÍVÁNÍ – BINGE DRINKING

Jak potvrzuje řada zahraničních studií, patří právě časté pití nadměrných dávek alkoholu při jedné konzumní epizo-

2/ Symptomy sledované v dotazníku CAGE jsou tyto: (a) dotázaný reflektuje, že by měl své pití omezit, (b) jeho blízcí mu vytýkají jeho pití, (c) sám přiznává pocity viny kvůli pití, (d) přiznává „ranní doušky“, tj. pití na zmírnění kocoviny (Mayfield et al., 1974).

Tabulka 1 / Table 1

Výskyt rizikového chování ve vztahu k alkoholu (v %) (Csémy et al., 2004)

Alcohol-related Risky Behaviour (%) (Csémy et al., 2004)

Rizikové chování	Celkem	Pohlaví		Ročník	
		muži	ženy	1. a 2.	3. a vyšší
pravidelné pití	52,0	65,0	42,7	49,1	54,7
nadměrné dávky	11,5	22,5	3,6	12,0	11,1
opilost min. 4x/rok	27,4	40,6	18,1	29,0	25,9
skóre CAGE > 2 body	25,4	32,4	20,5	24,9	26,0

dě, označované v zahraniční literatuře jako tzv. binge drinking, mezi typické vzorce konzumace alkoholu v populaci vysokoškolských studentů (Sheffield et al., 2005; Jones et al., 2001). Binge drinking je definováno jako užití pěti a více drinků najednou za jeden večer u mužů a čtyř a více drinků u žen (např. Sheffield et al., 2005 a jiní).

Podle americké studie Harvard School of Public Health's College Alcohol Study (CAS), provedené v letech 1993, 1997, 1999 a 2001, konzumuje alkohol tímto způsobem 40–45 % vysokoškolských studentů (Wechsler et al., 2002; O Malley, Johnston, 2002). Sheffield et al. (2005) uvádí podobný poměr, a to 2 z 5 studentů. Sám tento vzorec zkoumá se zřetelem na *rizikové faktory a charakteristiky studentů*, kteří takto užívají. Jedním z rizikových faktorů je bydlení na koleji, (Sheffield et al., 2005), dalším faktorem je ročník studia. Podle některých autorů užívají studenti muži z vyššího ročníku tímto způsobem častěji než studenti z nižšího ročníku (Sheffield et al., 2005). Toto zjištění zcela nekorresponduje s poznatkem, který přinesl Leppel (2006), a to, že mladší studenti užívají podle vzorce binge drinking častěji než starší. Pravidlo nižšího věku platí nicméně pouze do 23 let (tj. studenti z věkové kohorty mezi 17 a 22 lety pijí častěji, po dosažení 23 let pijí opět méně než jejich mladší spolužáci) (Wechsler, 1994).

Dalším rizikovým faktorem ovlivňujícím výskyt binge drinking je délka studia, v USA častěji užívají podle tohoto vzorce studenti 4letých studijních programů než 2letých. Autoři výzkumu to přisuzují především větší investici u prvně jmenovaných do sociálního života školy, a tudíž i častější participaci na společných setkáních (Leppel, 2006). Mezi další faktory patří rodinný statut (svobodní/é užívají častěji než ženatí/vdané), etnická příslušnost (v USA bílí užívají častěji než příslušníci různých etnických minorit; Leppel, 2006). Není překvapující zjištění, že binge drinking se objevuje méně často u skupiny studentů, kteří pracují (Leppel, 2006). Častěji takto užívají studenti, kteří jsou členy studentského spolku či atletického oddílu (např. Presley et al., 2002). Co se týká prostorového výskytu v USA, vzorec užívání binge drinking se častěji objevuje v severovýchodních a středozápadních státech (Kelly-Weeder, 2008).

Prevalenci je možno dále *diferencovat podle pohlaví*, u mužů se tento vzorec konzumace alkoholu vyskytuje významně častěji než u žen, u kterých však v současné době pozorujeme nárůst výskytu (Jackson et al., 2005). Ve výzkumech ženy respondentky uvádějí, že konzumace alkoholu binge drinking jim poskytuje pocit rovnosti s mužskými protějšky. Z objektivních dat však vyplývá, že se tím zvyšuje jejich zranitelnost vůči sexuálním útokům a vůči zdravotním problémům souvisejícím s alkoholem (Vickers et al., 2004). Rozdíl mezi muži a ženami je také v ročníku studia. Oproti mužům užívají ženy studentky častěji v prvním roce studia (McCabe, 2002).

Velký zájem odborníků o tento vzorec užívání je dán především zvýšeným výskytem vážných projevů *rizikového chování* (týká se jak vzorce užívání binge drinking, tak i škodlivého užívání), jakými jsou například:

- řízení vozidla pod vlivem alkoholu,
- úrazy, násilné chování jako napadení, rvačky, zničení majetku,
- rizikové sexuální chování,
- sebevražedné jednání,
- negativní vliv na studium v podobě zameškaných hodin, zhoršených školních výsledků, předčasného ukončení studia (Jones et al., 2001; Martens et al., 2005).

Studie zaměřené na výskyt rizikového chování v důsledku konzumace alkoholu stylem binge drinking se zaměřují zejména na zhoršený školní prospěch, agresivní chování a řízení pod vlivem alkoholu (Sheffield et al., 2005; Vickers et al., 2004). Podle zprávy NIAAA (In Kelly-Weeder, 2004) zemře každý rok 1400 studentů v USA na následky zranění způsobeného chováním při intoxikaci alkoholem, z toho 1100 z důvodu řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu. Šedesát procent mužských sexuálních agresorů a padesát procent ženských obětí sexuálních útoků z řad studentů bylo v době útoků pod vlivem alkoholu (Frintner, 1993). Studenti, kteří pijí vzorcem binge drinking, častěji než ostatní uvádějí, že provozují neplánované sexuální aktivity a rezignují na bezpečný sex (Wechsler, 1994). Podle zprávy NIAAA (In Kelly-Weeder, 2004) má každý rok cca 400 000 studentů nechráněný sexuální styk a více než 100 000 studentů uvádí, že byli natolik intoxikováni, že si

nepamatují, zda se sexuálním stykem souhlasili, nebo ne. V případě mužů výzkum ukazuje, že vyšší užívání alkoholu souvisí se zvýšeným agresivním chováním (Koss, 1993).

Výzkumy zaměřené na studenty, kteří neprovozují binge drinking, ukázaly, že i tito studenti jsou negativně ovlivněni vysokým výskytem binge drinking na své vysoké škole a tři čtvrtiny z nich prožily nepříjemnou situaci související s binge drinking ostatních (Sheffield et al., 2005). Studenti, kteří žijí na kolejích, kde je větší výskyt binge drinking, zažívají více případů tělesných a sexuálních útoků od svých spolužáků, častěji uvádějí narušení studia nebo incidenty, kdy se museli postarat o opilého spolužáka, než studenti, kteří obývají koleje s menším výskytem binge drinking (Wechsler, 1994). Celkově je možné říci, že studenti, kteří neprovozují binge drinking, jsou méně často opilí a méně se u nich objevuje rizikové chování spojené s alkoholem (Wechsler, 1994). Z obou uvedených kazuistik ve druhé polovině tohoto článku je zřejmé, že binge drinking se objevuje i mezi studenty na českých vysokých školách, chybí však data k jeho podrobnému zkoumání.

● 4 MOTIVY A FAKTORY UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU U STUDENTŮ NA VYSOKÉ ŠKOLE

Pokud hledáme motivační model užívání alkoholu, vycházíme z premisy, že každá osoba se – vědomě, nebo nevědomě – rozhoduje, zda užije, nebo neužije alkohol. Mechanismus tohoto rozhodování se pokusili popsat někteří autoři. Jedinec je při rozhodnutí se pro konzumaci alkoholu ovlivněn na jedné straně svými osobními dispozicemi (genetické dispozice, osobnostní faktory, sociokulturní faktory, očekávání od alkoholu) a na druhé straně je rozhodnutí ovlivněno aktuálními motivy k užití (Kuntsche et al., 2007). Mezi aktuální motivy patří tři základní: povzbuzení prožívání, zmírnění napětí a stresu a touha patřit ke skupině, kde je užívání alkoholu normou (Kelly-Weeder, 2008).

Všechny výše uvedené faktory propojila Cooperová do jednoho *modelu motivačního chování* (Cooper et al., 1995). Podle tohoto modelu existují dva základní motivy užití alkoholu u adolescentů – *zvládnutí obtížné situace (coping)* a *povzbuzení prožívání (enhancement)*. Podle některých výzkumů se pití z důvodu zvládnutí obtíží vyskytuje častěji u mladších studentů (Cooper, 1994) a pití s pozitivními motivy (povzbuzení) častěji u starších studentů (Carey, Correia, 1997). Cox et al. (2006) dále dodávají, že negativní motivy konzumace alkoholu (především pití za účelem vyrovnání se s negativními emocemi) jsou predikátory častějšího a problémového užívání.

Cooperová et al. (1995) dále zkoumali, jakou tyto motivy hrají roli při užití alkoholu a jak souvisí s *dalšími psychosociálními faktory*, jako jsou: očekávání účinků alkoholu (např. snížení úzkosti), osobnostní rys sensation seeking (tj. vyhledávání stále nových zážitků), styly zvládnání problémů

a aktuálních negativních emocí. Cooperová et al. (1995) prokázali, že motivy povzbuzení slouží jako mediátory spojení rysu sensation seeking a očekávání na straně subjektu, že alkohol bude působit na povzbuzení nálady. Naproti tomu motivy související se zvládnutím obtížné situace slouží jako mediátory mezi negativními emocemi na straně subjektu a jeho očekáváním, že alkohol bude fungovat jako redukce tenze (Cooper, 1995). Model Cooperové je dodnes akceptován mezi výzkumníky motivačního chování a je inspirací pro další výzkumy v této oblasti.

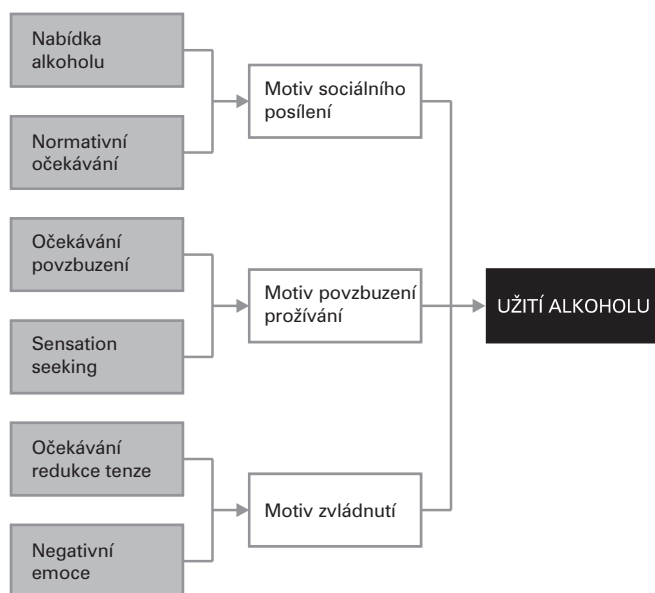
Read et al. (2003) použili tento model jako východisko a pokusili se ho aplikovat na studenty vysokých škol. Kromě použití studentů jako výzkumných subjektů zahrnuli do své výzkumné studie okolnosti, které jsou i podle jiných autorů pro studenty typické (např. sociální kontext vysokoškolského prostředí a prostředí kolejí, které podporuje konzumaci alkoholu, a skutečnost, že konzumace alkoholu je na vysoké škole chápána jako normativní zkušenost). Read se svými kolegy vycházeli také z předpokladu, že možným motivem pro zvýšenou konzumaci alkoholu je mezi studenty změna jejich životního stylu. Studentům se zvyšuje svoboda tím, že žijí na koleji mimo dosah rodičů, zároveň se ocitají v náročném prostředí nového světa a tyto nároky mohou u některých z nich zvyšovat úzkost, kterou řeší konzumací alkoholu. Read et al. (2003) považují nezohlednění sociálních faktorů v motivačním modelu Cooperové za podstatnou nevýhodu při jeho aplikaci na vysokoškolské studenty. Z tohoto důvodu Read a kolegové doplnili motivační model dalšími faktory:

- snahou o sociální posílení svého postavení (pití za účelem lepšího prožití sociální situace, ve které se student nachází),
- nabídkou alkoholu (pití motivované nabídkou kolegů, přátel, což je u některých autorů považováno za velmi silný nástroj sociálního tlaku) (Wood et al., 2001, in Read et al., 2003),
- normativním očekáváním (jak jsou vnímáni vrstevníci užívající alkohol). Názor, že „každý“ přece pije a že pití je akceptovatelné, je např. podle Jacksona et al. (2005) jeden z nejsilnějších korelátů konzumace alkoholu v dané cílové skupině. Tento předpoklad potvrzuje i řada výzkumů, podle kterých studenti často nadhodnocují rozsah užívání alkoholu a jiných psychotropních látek mezi svými vrstevníky (Haines, 2000; Perkins et al., 1999).

Výsledkem studie byl model, který navrhli Read a spolupracovníci (2003) a který v podstatě vycházel z modelu Cooperové s tím, že podtrhoval sociální faktory, které v něm nebyly (*obrázek 1*).

Jednotlivými komponentami tohoto modelu se zabývá další studie. Například vztahem mezi sensation seeking³ a konzumací alkoholu se mimo anglicky mluvící země zabý-

3/ Jedná se o tendence k vyhledávání nevšedních a mimořádných zážitků.

Obrázek 1 / Figure 1

Model motivačního chování u vysokoškolských studentů (podle Reada et al. /2003/, p. 17)

Model of motivation behaviours among college and university students according to Read et al. (2003), p. 17.

vali Urbán et al. (2008). Autoři potvrdili, že rys sensation seeking vede ke konzumaci zvýšeného množství alkoholu především díky pozitivnímu očekávání účinků alkoholu. Ve švýcarské studii zkoumali autoři Kuntsche et al. (2008) vztah mezi osobnostními faktory a užitím alkoholu. Výsledky ukázaly, že extroverze pozitivně koreluje s motivy užití alkoholu pro povzbuzení nebo posílení, svědomitost negativně korelovala s motivy povzbuzení a motivy zvládnutí (coping) a neuroticismus souvisel s užitím alkoholu z důvodu motivů zvládnutí náročné situace. Readův model sjednocuje dvě klasické teorie vysvětlující užívání alkoholu u adolescentů – teorii sociálního učení (Bandura, 1977) a teorii problémového chování (Jessor et al., 1977). Teorie sociálního učení klade důraz na učení se nápodobou od pozitivních a úspěšných sociálních vzorů (což v případě studentů mohou být spolužáci). Autoři modelu upozorňují, že učení se konzumaci je více ovlivněno očekáváním než reálným výskytem chování v určité skupině, což koresponduje s faktorem normativního očekávání u Reada et al. (2003). V teorii problémového chování zdůrazňují autoři, že užití alkoholu může být v určité skupině funkčním chováním, pomocí něhož lze dosáhnout svých cílů. Tyto cíle mohou být rozmanité (například redukce úzkosti, pobavení se, získání společenského statusu), některé z nich zahrnuje do svého modelu Read s kolegy (Read et al., 2003).

● 5 MOŽNOSTI INTERVENCE

V České republice nebyla dosud věnována dostatečná pozornost vytvoření intervencí na tak specifickou cílovou skupinu, jakou jsou studenti VŠ se škodlivým užíváním alkoholu,

z tohoto důvodu bude tato kapitola obsahovat přehled intervencí v zahraničí. Jedinou výjimkou je Adiktologická ambulance pro studenty v Centru adiktologie Psychiatrické kliniky 1. LF a VFN UK v Praze, která nabízí služby specificky zaměřené pro cílovou skupinu vysokoškolských studentů s rizikovým chováním v souvislosti s užíváním alkoholu a jiných psychoaktivních látek.

Například USA vyhlásilo škodlivé užívání alkoholu na amerických univerzitách jako jeden z palčivých problémů veřejného zdraví (Oswalt et al., 2007). Z tohoto důvodu bylo v USA nejvíce pozornosti věnováno právě vytvoření intervenčních programů. NIAAA (2002) uvádí, že efektivní intervence by měla být realizována se zaměřením na tři úrovně: individuálně pro studenta s obtížemi s alkoholem, skupinově a na celé univerzitní prostředí.

● 5 / 1 Individuální přístup

Výzkumy zaměřené na účinnost intervencí pro studenty VŠ zjistily skutečnost, že samotná délka intervence nemá vliv na efektivitu programu. Nejeftivnější se ukázaly programy, které nabízejí i možnost osvojení si nových dovedností souvisejících především s kontrolou užívání oproti pouze edukativně orientovaným programům (Walters et al., 2000). K efektům programů patří omezení množství a frekvence užívání alkoholu, snížení negativních následků spojených s užíváním a zvýšení vnímání rizika spojeného s užíváním alkoholu (Oswalt et al., 2007; Borsari, Carey, 2000).

V rámci intervencí na individuální úrovni se s úspěchem využívají nejčastěji krátké motivační intervence s prvky nácviku kognitivně behaviorálních dovedností (viz například Borsari, Carey, 2000). Mezi nejvíce používané patří program BASIC (Brief Alcohol Screening and Intervention of College Students) (Marlatt, Witkiewitz, 2002). BASIC se skládá ze dvou 50minutových sezení, ve kterých jsou studenti požádáni o vyplnění dotazníku mapujícího způsobu užívání alkoholu, rizikové situace vedoucí k jeho užívání a jejich postoje k pití. Na základě vyhodnocení dotazníku je jim dána zpětná vazba o jejich užívání alkoholu v porovnání s normami v obecné populaci studentů a studenti jsou poté odkázáni do poradenských pracovišť (Chiauzzi, 2005).

S rozvojem výpočetní techniky a komunikačních prostředků se v rámci intervencí začalo používat internetu, především emailové pošty a interaktivních webových stránek jako způsobu doručení zpětné vazby studentům. Účinnost této formy byla několikrát potvrzena (např. Walters, 2000; Walters et al., 2007; Chiauzzi et al., 2005). Navíc bylo empiricky zjištěno, že většina studentů oproti individuálnímu nebo skupinovému poradenství preferuje intervence v podobě neasistované metody zaměřené jen na uživatele nebo metody s minimálním kontaktem (Walters et al., 2007).

Nejnámějším formou tohoto typu poradenství je program e-CHUG (www.e-chug.com) a MSB: Alcohol www.mystudentbody.com (Walters et al., 2007; Chiauzzi et

al., 2005). Tento model funguje na principu doručení individualizované zpětné vazby poté, co student vyplní online dotazník. Zpětná vazba obsahuje zjištěné hodnoty o množství užívaného alkoholu, jeho porovnání s průměrem ve studentské populaci a také i množství peněz utracených za alkohol. Na závěr je vždy uvedeno vysvětlení, rada či doporučení a kontakty na místní organizace zabývající se problematikou užívání alkoholu (Walters et al., 2007).

● 5 / 2 Skupinové intervence

Mezi přístupy orientované skupinově jsou nejčastěji užívanými strategiemi vzdělávací kurzy se zaměřením na alkohol a jeho užívání (Walters et al., 2000). Pro malé skupiny studentů byl s úspěchem používán ASTP (Alcohol Skills Training Programme). V jeho rámci se studenti setkávali každý týden v 6–8 setkáních. Intervence probíhaly v prostředí třídy a zahrnovaly didaktické prezentace ohledně efektů alkoholu, modifikace myšlení a sociálních dovedností (Marlatt, Witkiewitz, 2002).

Pro obecné zvýšení informovanosti studentů jsou také využívány mediální kampaně o užívání alkoholu nebo jsou zřizovány internetové stránky (například www.college-drinkingprevention.gov/) (NIAAA, 2002).

● 5 / 3 Kampaně v rámci univerzity

Intervence zacílené na prostředí univerzity a okolí mají nejčastěji podobu zákazu užívání návykových látek včetně alkoholu a tabákových výrobků na VŠ kolejích. K dalším patří vzdělávací programy pro personál kolejí a univerzity s cílem naučit ho rozpoznat škodlivé uživatele alkoholu mezi studenty (Walters et al., 2000; NIAAA, 2002; Wechsler et al., 2002).

● 6 ZÁVĚR

Výsledky zahraničních studií i těch realizovaných na území České republiky ukazují, že prevalence užívání alkoholu a s ním spojené rizikové chování je v populaci vysokoškolských studentů v porovnání se stejnou věkovou kategorií nestudentů vyšší a že si tento fenomén zaslouží zvýšenou pozornost odborníků. V reakci na tuto skutečnost byly vytvořeny v zahraničí početné intervence s cílem u této populace omezit problémové užívání alkoholu, které má nejčastěji vzorec užívání binge drinking, a zamezit tak jeho negativním následkům, jakými jsou nejčastěji zdravotní problémy, úrazy či předčasné ukončení studia. V České republice se studentům ohroženým problémovým užíváním alkoholu a rizikovým chováním s ním spojeným dosud nevěnovala dostatečná pozornost, přestože zkušenost zahraničních odborníků s touto cílovou skupinou potvrzuje nutnost zaměřením se na tuto skupinu, její potřeby a specifické okolnosti konzumace alkoholu a zohlednit je při plánování intervencí. V zahraničí existují intervenční programy zaměřené na studenty, u kterých je prokázána dobrá efektivita. Tyto programy však v České republice chybí. V reakci na tuto skutečnost vznikla v minulém roce adiktologická ambulance pro studenty vysokých škol, která se na tuto cílovou skupinu zaměřuje a snaží se využívat právě tyto evidence based přístupy a intervence osvědčené v zahraničí. Velmi pozoruhodné jsou také v textu zmíněné informační webové stránky a intervence prostřednictvím internetu, které v České republice dosud chybí a které by mohly být velmi přínosné právě pro tuto skupinu studentů.

LITERATURA / REFERENCES

- Arnett, J. J. (2005). The developmental context of substance use in emerging adulthood. *Journal of Drug Issues*, 5(2), 235–254.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall.
- Bendtsen, P., Johansson, K., Akerlind, I. (2006). Feasibility of an email-based electronic screening and brief intervention (e-SBI) to college students in Sweden. *Addictive Behaviors*, 31 (5), 777–787.
- Boland, M., Fitzpatrick, P., Scallan, E. et al. (2006). Trends in medical student use of tobacco, alcohol and drugs in an Irish university, 1973–2002. *Drug Alcohol Depend.*, 85, 123–128.
- Borsari B., Carey K. B. (2000). Effects of a brief motivational intervention with college student drinkers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(4), 728–33.
- Carey, K. B., Correia, C. J. (1997). Drinking motives predict alcohol-related problems in college students. *Journal of Studies on Alcohol*, 58, 100–105.
- Chiauzzi, E., Green, T. C., Lord, S., Thum, C., Goldstein, M. (2005). My student body: A high-risk drinking prevention web site for college students. *Journal of American College Health*, 53(6), 263–268.
- Cooper, M. L. (1994). Motivations for alcohol use among adolescents: Development and validation of a four-factor model. *Psychological Assessment*, 6, 117–128.
- Cooper, M. L., Frone, M. R., Russell, M., Mudar, P. (1995). Drinking to regular positive and negative emotions: A motivational model of alcohol use. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 990–1005.
- Cox, W. M., Hosier, S. G., Crossley, S., Kendall, B., Roberts, K. L. (2006). Motives for drinking, alcohol consumption, and alcohol-related problems among British secondary-school and university students. *Addictive Behaviors*, 31, 214–2157.
- Csémy, L., Hrachovinová, T., Krch, D. F. (2004). Alkohol a jiné drogy ve vysokoškolské populaci: rozsah, kontext, rizika. *Adiktologie*, 4(2), 124–135.
- Dawson, D. A., Grant, B. F., Stinson, F. S., Chou, P. S. (2004). Another look at heavy episodic drinking and alcohol use disorders among college and non-college youth. *Journal of Studies on Alcohol*; 65(4), 477–489
- Frintner, M. P., Rubinson, L. (1993). Acquaintance rape: The influence of alcohol, fraternity membership, and sports team membership. *Journal of Sex Education and Therapy*, 19(4), 272–284.

- Greenbaum, P. E., Del Boca, F. K., Darkes, J. (2005). Variation in the drinking trajectories of freshmen college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 229–238.
- Hainse, M. P. (1996). *A social norms approach to preventing binge drinking at colleges and universities*. The Higher Education Center for Alcohol and Other Drug Prevention (<http://www.edc.org/hec/pubs/socnorms.html>)
- Hingston, R., Heeren, T., Zakocs, R., Winter, M., Wechsler, H. (2003). Age of first intoxication, heavy drinking, driving after drinking and risk of unintentional injury among U.S. college students. *Journal of Studies on Alcohol*, 64, 23–31.
- Chiauzzi, E., Green, T. C., Lord, S., Thum, C., Goldstein, M. (2005). My student body: A high-risk drinking prevention web site for college students. *Journal of American College Health*, 53 (6), 263–268.
- Jackson, K. M., Sher, K. J., Park, A. (2005). *Drinking among college students: Consumption and consequences*. In: Galanter, M., (ed.), *Recent Developments in Alcoholism*, Vol. 17: Alcohol Problems in Adolescents and Young Adults. New York: Springer, 85–117.
- Jessor, R., Jessor, S. L. (1977). *Problem behaviour and psychological development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Jones, S. E., Oeltmann, J., Wilson, T. W., Brener, N. D., Hill, C. V. (2001). Binge drinking among undergraduate college students in the United States: Implications for other substance use. *Journal of American College Health*, 50, 33–38.
- Kachlík, P. (2005). Zneužívání návykových látek studenty MU v Brně. *Alkoholismus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 40(4), 193–221.
- Kachlík, P., Havelková, M. (2008). Drogová scéna na Masarykově univerzitě Brno po 10 letech. *School and Health – Praxe současné školy a výchova ke zdraví*, 21(3), 139–161.
- Karam, E., Kypri, K., Salamoun, M. (2007). Alcohol use among college students: An international perspective. *Current Opinion in Psychiatry*, 20, 213–221.
- Keller, S., Maddock, J. E., Laforge, R. G., Velice, W. F., Basket, H. D. (2007). Binge drinking and health behavior in medical students. *Addictive Behaviors*, 32 (3), 505–515.
- Kelly-Weeder, S. (2008). Binge drinking in college-aged women: Framing a gender-specific prevention strategy. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 20(12), 577–584.
- Koss, M. P., Gaines, J. A. (1993). The prediction of sexual aggression by alcohol use, athletic participation, and fraternity affiliation. *Journal of Interpersonal Violence*, 8(1), 94–108.
- Kuntsche, E., Knibbe, R., Engels, R., Gmel, G. (2007) Drinking motives as mediators of the link between alcohol expectancies and alcohol use among adolescents. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 68(1), 76–85.
- Kuntsche, E., von Fischer, M., Gmel, G. (2008). Personality factors and alcohol use: A mediator analysis of drinking motives. *Personality & Individual Differences*, 45(8), 796–800.
- Kypri, K., Cronin, M., Wright, C. (2005). Do university students drink more hazardously than their non-student peers? *Addiction*, 100(5), 713–714.
- Leppel, K. (2006). College binge drinking: Deviant versus mainstream behavior. *American Journal of Drug & Alcohol Abuse*, 32(4), 519–525.
- Liu, L. Y. (2007). *Texas survey of substance use among college students, main findings report*. Austin: Department of State Health Services.
- Marlatt, G. A., Witkiewitz, K. (2002). Harm reduction approaches to alcohol use: Health promotion, prevention, and treatment. *Addictive Behaviors*, 27, 867–886.
- Martens, M. P., Brown, N. T., Donovan, B. M., Dude, K. (2005). Measuring negative consequences of college student substance use: A psychometric evaluation of the Core Alcohol and Drug Survey. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 38, 164–175.
- McCabe, S. (2002, January). Gender differences in collegiate risk factors for heavy episodic drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 63(1), 49.
- NIAAA (2002). *A call to action: Changing the culture of drinking at U.S. colleges*. Bethesda: US. Department of Health and Human Services.
- Oswalt, S. B., Shutt, M. D., English, E., Little, S. D. (2007). Did it work? Examining the impact of an alcohol intervention on sanctioned college students. *Journal of College Student Development*, 48(5), 543–557.
- Perkins, H. W., Meilman P. W., Leichter J. S., Cashin J. R., Presley, C. A. (1999). Misperceptions of the norms for the frequency of alcohol and other drug use on college campuses. *J. Am. Coll. Health.*, 47, 253–258.
- Presley, C. A., Meilman, P. W., Leichter, J. S. (2002). College factors that influence drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 63 (Suppl. 14), 82–90.
- Read, J. P., Wood, M. D., Kahler, C. W., Maddock, J. E., Palfai, T. P. (2003). Examining the role of drinking motives in college student alcohol use and problems. *Psychology of Addictive Behaviors*. 17(1), 13–23.
- SAMHSA (2007). *Results from the 2006 National survey on drug use and health*. Rockville: SAMHSA.
- Stempluk, V., Barroso, L. P., Andrade, G. et al. (2005). Comparative study of drug use among undergraduate students at the University of São Paulo campus in 1996 and 2001. *Rev. Bras. Psiquiatr.*, 27, 185–193.
- Sheffield, F. D., Darkes, J., Del Boca, F., Goldman, M. S. (2005). Binge drinking and alcohol-related problems among community college students: Implications for prevention policy. *Journal of American College Health*, 54 (3), 137–141.
- Syrovcová, L., Venderová, K., Višňovský, P. (2001). Attitudes of undergraduate pharmacy students towards alcohol and smoking. *Folia Pharmacologica Universitas Carolinae*, 26, 75–82.
- Trojáčková, A. (2007). *Návykové látky – postoje a zkušenosti studentů vysokých škol*. Hradec Králové: Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. (Notes: Dizertační práce, obhájeno 26. 6. 2007.)
- Urbán, R., Kökönyei, G., Demetrovics, Z. (2008). Alcohol outcome expectancies and drinking motives mediate the association between sensation seeking and alcohol use among adolescents. *Addictive Behaviors*, 33(10), 1344–1352.
- ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky (2006). *Výběrové šetření o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel České republiky zaměřené na zneužívání drog*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky.
- Vickers, K., Patten, C., Bronars, C., Lane, K., Stevens, S., Croghan, I., et al. (2004). Binge drinking in female college students: The association of physical activity, weight concern, and depressive symptoms. *Journal of American College Health*, 53(3), 133–140.
- Walter, S. T., Bennett, M. E., Noto, J. V. (2000). Drinking on Campus. What do we know about reducing alcohol use among college students? *Journal of Substance Abuse Treatment*, 19, 223–227.
- Walter, S. T., Vader, A. M., Harris, T. R. (2007). A controlled trial of web-based feedback for heavy drinking college students. *Prevention Science*, 8, 83–88.
- Wechsler, H., Davenport, A., Dowdall, G., Moeykens, B., Castillo, S. (1994). Health and behavioral consequences of binge drinking in college: A national survey of students at 140 campuses. *Journal of the American Medical Association*, 272, 1672–1677.
- Wechsler, H., Dowdall, G. W., Davenport, A., Castillo, S. (1995). Correlates of college student binge drinking. *American Journal of Public Health*, 85, 921–926.
- Wechsler, H., Lee, J. E., Kuo, M., Lee, H., SEIBRING, M., NELSON, T. F., HANG, L. (2002). Trends in College binge drinking During the Period of Increased Prevention Efforts. *Journal of American College Health*, 50(5), 203–217.
- Zášková, H. (2004). Zkušenosti s drogami u studentů Jihočeské univerzity. *Závislosti a my*, únor 2004, 22–25.